

A-00473: Peder Olsen Megrund – erindringer del 13

Forholdene i Tromsøsundet var jo i mange maader forskjellige fra dem, jeg havde lært at kjende i Finmarken. Saaledes havde Tromsøsundets menighed paa omkring 5000 sjæle kun en kirke. Denne laa ganske nær Tromsø by og enda nærmere prestegaarden – høist 10 minuters vandring, saa at prestens kirkereiser var ikke lange eller besværlige. Derimod blev netop av denne grund kirkeforretningerne anstrengende nok til sine tider. Thi foruden den omstændighed, at hele den store menighed maatte samles ved en og samme kirke, kom hertil endnu et eiendommeligt forhold, som efterhaanden havde faaet sin form paa grund av stedets næringsveie. Fiskeriet blev i vintertiden aarvisst knyttet først til Lofoten og senere paa aaret til Finnmarken. I disse maanedslange perioder var omtrent alt arbejdsdygtigt mandskab borte fra hjemmet, hvilket igjen havde tilfølge, at de hjemmевærende – mest oldinger, kvinder og børn – ikke kom i kirke. Saa meget voldsommere blev da kirkesøgningen naar mand-folkene omsider var kommet hjem. Da maatte alle udøbte børn føres til daab, brudepar vies og nadverden nydes. Behovet og traditionen havde efterhaanden fæstnet en del bestemte ”kirkehelger” i aarets løb, da menigheden kom til kirke i massevis, nemlig nytaarsdag, paaske – og pinsehjelg, St. Hanshjelg): søndag efter St. Hansdag, Olsokhjelg): søndag efter 29. juli, høstkonfirmationen og ”hellamess”): alle helligenssøndag. Især var tilstrømmingen til kirken stor i Olsokhelgen og hellamess, og kirkeforretningen langvarig. Paa slike søndage krævedes gjerne alle mulige slags kirkelige forretninger: 1) indgangskoner, 2) skriftemaal, 3) prædiken, 4) barnedaab og 5) og altergang. Hertil kom umiddelbart efter gudstjenesten brudevielser. Mer end engang har jeg ved slige ”storhelger” begyndt tjenesten i kirken kl. 9 ½ og ikke været færdig før ved 4 tiden. Antallet av barn, som førtes til daaben paa saadanne dage, nærmede sig ofte 20 tallet; en gang var der 37. Det kjendtes visstnok trættende for presten, naar daabskandidaterne var saa mange, men jeg syntes meget mer synd paa dem som bar børnene, især naar disse skreg av alle livsens kræfter. Mer end en gang saa jeg sveden perle paa de arme koners ansigter. En gang efter en slig storforretning kom en mand op paa kontoret dagen efter. Han vilde bare ”anmode presten om, at det barn De døbte igaar ved navn N.N.er en misforstaaelse”. En anden omstændighed, som bidrog stærkt til at til at forlænge prestens ophold i kirken, var den, at naar indtraf flere brudevielser paa samme dag, kunde aldrig to eller flere par formaaes til vies samtidig. I den tid og paa det sted jeg voksede op som barn var det anseet som en selvfølge at flere samtidige brudepar hørte samme brudetale, og jeg hørte om brude, som var ængstelige for at skulle være eneste brud paa sin bryllupsdag. Det var lettere, naar almuen ”ogsaa havde andre at kope paa end bare os.” Men i Tromsøsundet var det anderledes ialfald fra 1876 og fremover. Det ansaaes ikke for at være fint, at flere brudepar samtidig stod for alteret og delte brudetalen. Da jeg engang efter en større kirkeforretning skulde vie 5 brudepar, før dagen var til ende, havde jeg om lørdagen, da brudgommene meldte sig den efter den anden, sagt til den, som kom senest at jeg vidste ikke, om jeg kunde orke at vie ham før mandag, ifald han ikke kunde bli enig med N.N., som skulde vies kl. 4, om fremstille sig samtidig med denne. Ja, brudgom no. 5 gik lørdagskvæld av sted for at forhandle med no. 4. Men et par timer senere kom han atter paa kontoret og forklarede, at han havde frembragt spørgsmaalet for brudgom no. 4, ”men – forklarede han videre om denne - han blev saa forarget i naturen” – at der var intet udkomme med ham.

Det var imidlertid ikke bare i kirkehuset, men ogsaa udenfor, at arbejdsvilkaarene for presten artede sig annerledes paa dette nye sted end i mit første embede. Saaledes var det i forholdenes medfør langt lettere i Tromsøsundet end i Loppen at komme i berøring med menigheden udenfor

kirkehuset, uagtet begge steder omtrent i lige grad maatte regnes ”sjøkald” med de derav følgende hindringer og betingelser for fremkommelighed.

Det var navnlig ordningen av skolevæsenet og dets betjening, som her blev en bro mellem presten og menighedens spredte bosteder. Overalt hvor befolkningen har maattet fordele sig mellem fastland paa den ene side og alle beboelige øer og holmer paa den anden side, der blir det ugjærligt at samle alle skolebørn i nogen faa skoler. Og i et distrikt som Tromsøsundet, der strakte sig 11 sjømil i længden og 7 i bredden, er det selvsagt, at man maatte indrette sit skolevæsen med en mængde kredse, om veien til skolestedet ikke skulde blive uoverkommelig lang.

Prestegjældet var inddelt i 37 kredse. I den tid skulde presten aarlig avholde en overhøring i disse kredse. Men da i den tid endnu kun havde baaden at ty til som farkost, var det blit til regel, at overhøringen skulde foretages i sommertiden, da man kunde gjøre nogenlunde sikker regning paa uden hinder av uveir at naa frem i berammet tid til berammet sted.

Naar det først var vedtaget, at disse overhøringer skulde holdes i sommertiden, saa faldt det paa grund av andre stedlige forhold av sig selv, at tiden nærmere bestemt blev de fire uger mellem vaarkonfirmationen St.Hanshelgen og indtegningen av konfirmanter til høstkonfirmationen. I denne tid var presten da stadig paa skoleeksamensreiser dag efter dag undtagen lørdag, søndag og mandag, uden at overnatte hjemme. Da antallet av kredse var aa stort, var i regelen elevantallet i hver kreds lidet, og den gjengse takst var, at man skulde ekspedere to kredse – en paa formiddagen og en paa ettermiddagen. Men endda var det

[u?] muligt at overkomme alle kredsene hvert aar. Jeg pleiede derfor – det ene aar at befare prestegjældets søndre halvdel, i det andet nordparten og havkanten, Skyss og kosthold til prest og den lærer, som stadig fulgte med, ydedes in natura. Hver uges rundreise maatte naturligvis planlægges og kundgjøres med datum og klokkeslet i lighed med en visitatsberammelse.

I den tid havde man endnu kun et ringe faatal av kommunale skolehuse, hvorfor man paa de allerfleste steder leiede lokale til skolen hos en eller anden opsidder i kredsen, der havde husrum nok. De som saaledes avgav skolelokale, blev gjerne, mens forholdet varede, betegnet som skoleværter. Til disse sendte da presten sin berammelse av skoleoverhøring, og disse sørgede for den videre bekjendtgjørelse i kredsen. I disse berammelser maatte presten ogsaa varsle om, hvor han agtede at overnatte, og det saa meget mer som det i regelen var nattekvarteret, der voldte værterne det største bryderi.

Disse aarlige eksamensreiser, der paa grund av de lokale forhold var fremtvunget av ganske andre hensyn, blev ogsaa en ubetalelig leilighed til at sprede Guds ord ud i menigheden snart sagt i dens hele udstrækning.

Det første aar jeg gjorde en saadan rundreise, var jeg endnu saa nykommen og ukjendt, at jeg ikke berammede nogen opbyggelse ved siden av overhøringen. Men jeg syntes at mærke, at alle parter fandt præstens nærvær nærmest som en tør og trættende forretning. Senere paalyste jeg bestandig, at det umiddelbart efter endt overhøring vilde bli en kort opbyggelse, og da strømmede kredsens befolkning sammen i store mængder, aabenbart lokket av den forventede andagtsstund. Utbyttet for sjælepleien av disse sammenkomster er selvfølgelig tilsløret, indtil tiden kommer, da alt som er skjult skal aabenbares, men et andet udbytte var mer haandgribeligt, nemlig forholdet av stigende fortrolighed mellem prest og menighed. De som kom sammen i kraft av tilbudet om opbyggelse, kom jo for at høre Guds ord, og naar de kom ogsaa næste gang, var de altsaa fornøiet med at høre ordet av den prest som de nu engang havde, og paa den maade udviklede forholdet sig i den retning, at menigheden i det store hele mødte sin prest med aabne heller end med lukkede hjerter,

Fra disse omreiser, der visstnok var stedeagne for Tromsøsundet, har jeg mange lyse minder, minder om glade ansigter, der var glade fordi presten nu med Guds ord i munde mødte op saa at sige i deres eget hjem istedetfor, at de ellers maatte gjøre en lang kirkereise for at høre. Naturligvis var denne faren om ”paa veitsler” forbundet med ikke lidet bryderi og uleilighed for vedkommende saasom skyssen og værtinderne. Især disse sidste kunde vel udstøde et lettelsens suk, naar staakerien var vel over. Skjønt jeg er mig bevidst, at jeg – som vel ret og rigtigt var – aldrig gjorde mindste tegn til at stille fordringer, kunde det alligevel ikke undgaaes, at prestens ventede komme voldte husmoderen lidt feber især paa steder, hvor han skulde overnatte. Det blev fortalt, at hvor sligt indtraf første gang kunde hænde, at husmoren hørte sig for i øst og vest, ”haassen en skal ta imod provsten”. Der skulde jo tænkes paa soverum, hvortil kom, at havde nabokonen i fjor gjort det saa og saa under lignende omstændigheder, saa skulde det nu iaar og her bli gjort endda ”grummere”. For mig blev det hele en strøm av velgjerninger, som aldrig stod stille. Thi derom var alle enige: presten skulde trakteres med det bedste huset formaaede. Imellem kunde det jo hænde, at gjæstfriheden fik et anstrøg av det, som vi holder komisk. Hertil regner jeg, at en værtinde for at gjøre det bedre end alle foregaaende værtinder ved serveringen av den obligade flødegrød taarnede op en pyramide av konfektrosiner paa grødtallerkenen, saa at hovedindholdet – grøden – var fuldstendig skjult.

Da alle værtinder mente, at flødegrød var det bedste og fineste av al mad, og da presten endelig skulde nyde det bedste, kunde dagens kosthold falde lidt ensidig, som naar vi fik flødegrød til middag paa et sted og flødegrød til aften paa et andet sted samme dag. Men alt sprang ud fra hjertelig velvillie, og den kjendsgjerning satte velsmag paa alt.

Selv den gang da jeg ved at overnatte hos en saadan skolevært var blit plettet av hvid maling, saa jeg saa ud som en rype i farveskiftningen, var hele historien kun en frugt av opofrende velvillie. Manden var medlem av herredsstyret og indtog saaledes en noget fremskudt stilling. Nu var han tillige blit skolevært, og presten skulde i anledning av overhøringen nyde nattekvarter i hans hus. Dette var bygget længe før den nuværende eiers tid og derfor lavt og tillige umalet og forsaavidt utidsmæssigt, men nu ved den store anledning skulde der da fiffes bedst mulig op. Han gik derfor i gang med at male med egen haand alle vægge indvendig tilligemed bord og bænke og stole og hylder. Men nu var værten ikke fagmand i maling og havde for at blive fort færdig smurt lit tykt paa. Følgen var, at malingen, da jeg kom, paa mange punkter ikke tilstrækkelig tørret. Derfra skrev sig de mange hvide flækker paa min dragt, som jeg førte med mig fra hint besøg. Men ogsaa dette var udslag av bare velvillie, denne gang fostret i min kjære Nils Petters hjerte. Med tak mindes jeg vore mange sammentræf, men med dybt vemod, at du skulde finde din grav i bølgene hin mørke desemberkvæld, da du i storm tog paa hjemveien fra byen uden at naa det hjem, du nærmest havde for øiet.

Til disse rundreiser knyttede sig helt naturlig de regelmæssige besøg presten embedsmæssig havde at avlægge paa 3 avsidesliggende hjælpekirkegaarde. Jeg mindes disse forretninger som solbelyste høitider. Disse kirkegaarde blev i regelen besøgt av presten en gang om aaret. Der skulde da foretages jordfæstelse ved alle de grave, som siden sidste forretning havde modtaget de jordiske levninger av en bortvandret. I denne anledning kom da gjerne de nærpårørende tilstede for at paavise den grav, der skjulte nogen av deres, og kanske lægge en krans paa graven som et ekko av det sidste farvel. Men der mødte ved disse sammenkomster mange flere end de, som havde grave at værne om. Særlig erindrer jeg, hvor høitidelig det kunde se ud, naar saadanne forretninger udførtes paa Gaasvær – en holme lige ud mod havet. For at komme did maatte alle som ikke boede paa stedet, bruge baad. Der saa man da, naar det led mod tiden, baadene vise sig paa den store havfladen stevnede sammen fra alle verdenshjørner med gravpladsen som fælles maal. Til berammet tid samledes da prest og menighed paa kirkegaarden, hvor han da holdt en

opbyggelig tale med henblik paa død og grav, en tale der skulde gjælde i stedet for særskilt tale ved hver enkelt grav. Den form brugte ialfald jeg og nærer den opfatning, at det bidrog til at samle folk som til en oppbyggelse. Det storslagne lokale med himmelhvælv til loft med udsigt over havets vidder og med naturen for øvrig i sommerpynt – det seneri bidrog naturligvis til høitidsstemningen.

Kun en enkelt gang, eller rettere: en eneste gang erindrer jeg at have udført en av disse jordfæstesesforretninger under lidt ubehagelige forhold. Det var paa Finkrokens kirkegaard. Ogsaa denne var beliggende paa en holme. Vi maatte ogsaa her gaa i baad for at komme til gravpladsen, men fra Finkroken var der kun nogen faa aaretag at ro. Ogsaa ved den leilighed, jeg her tænker paa, var veiret sommerlig smukt, saa det forsaavidt tegnede til en høitid. Men denne gang traf det saa, at den vevre sjøfugl, som de der nord kalder ”tævne”[?] (tærne), i stort antal havde bygget sine reder paa gravholmen, og da kyllingerne endnu ikke var fløiet ud, kom vi efter tærnenes opfatning deres republik for nær. I denne anledning ikke alene opløftede de et skraal, saa at presten næsten ikke kunde høre sin egen stemme, men de kom i sin rasende flugt vore hoveder saa nær, at vi kunde føle vingernes vift, ja en gang forekom det mig, som om en fuglevinge rørte ved mit haar.

Den gang blev saaledes den vanlige andagt og høitidelighed spoleret ved hærskarer, der ansaa sig bedre berettiget end vi til stedet og tiden.

Foruden de nævnte var der endnu en tredie hjelpekirkegaard, beliggende paa det saakaldte Lerstranden og beregnet paa at avhjælpe behovet i de grænder, som kaldtes Strømmen og Mjelde og Bakkejord. Jeg vet ikke hvorfor det altid tiltalte mig mindre at forrette paa denne kirkegaard end paa de andre. Men jeg har et pudsigt minde en jordfæstelse der, som jeg vil notere, ikke fordi det er av betydning, men fordi det blant mange minder, som nu er udslettede, har holdt sig ilive og for saa vidt har en viss ret til plads blandt ”erindringer”,

En mand fra egnen der omkring havde nylig mistet sin tredie hustru og vi fulgte nu hendes jordiske levninger til graven. Jordfæstelsen var netop færdig, og sørgeskaren veg som vanlig ved slike leiligheter langsomt bort fra graven for at begive sig paa hjemveien. Rent tilfældig saa jeg efter enkemanden, der jo ved anledningen maatte betragtes som en hovedperson i følget, men opdagede ham ikke straks. Saa efter nogen sekunders speiden opdagede jeg ham klyngende sig tilsyneladende krampagtig til stammen av et birketræ, som stod et stykke fra graven, men samtidig skjelende med skarpt speidende blikke som for at opdage, om han blev lagt mærke til i sin demonstrative situation. Hvor mange det var, som saa det, ved jeg ikke, men jeg saa det og kunde ikke tolke det annerledes end som komediespil beregnet paa at vise os en av sorg sønderknust mand. Jeg ser ham endnu tydelig for mig, den høie, ranke skikkelse med et ansigt saa martialsk, at det kunde været en pryd for hvilkensomhelst øverstkommanderende. Jeg for min del – som sagt – troede ikke paa ægthed i den sorg han skiltede med, og det gjorde han sandsynligvis heller ikke selv.

Overflytningen fra Loppen til Tromsøsundet var selvfølgelig for os et vældigt skridt nærmere hen til civilisationen. Nu ligger prestegaarden helt omsluttet av bybebyggelse, men allerede den gang var avstanden til byens centrum saa kort, at veien til stiftskirken ikke var længere for mig end for mange av byboerne. Befordringen maatte derfor medføre stor vinding for vort vedkommende.

Vore børn f. eks. kunde lige saa let som byens egen ungdom nyde godt av stedets læreanstalter, hvad der kom vel med i vore beskedne økonomiske kaar, og vi voksne hadde rig nok anledning til at komme i berøring med en mængde dannede mennesker, hvad selvfølgelig reiste et virksomt værn mod faren for at mugne i en ørkens ensomhed. Byens geistlighed omfattede biskop, stiftsprost og residerende kapellan. Hertil kom lærerstanden ved latinskolen og seminariet. Theologien hadde saaledes mange repræsentanter paa stedet, hvilket i tidens løb førte til

oprettelsen av en theologisk læseforening, der samledes hos vekslende værtskab blant deltagerne hver 14. dag i nogen eftermiddagstimer for at gjennemgaa og leilighedsvis diskutere theologiske værker.

Jeg mindes med tak og glæde de herrer som deltog i disse møder: Biskop Skaar, Stiftsprost Chr. Hall, resid. kap. Thisen, hvilke udgjorde byens geistlighed; men theologernes række var ikke hermed avsluttet. Latinskolen havde sin religionslærer, Fogt, og seminariet sin bestyrer, Qvigstad, og sin andrelærer, Ursin, begge theologer. Hertilkom endnu stiftets skoledirektør, Jens Killengreen, der beklædte denne stilling fra 1877 til sin død 1897. Møderne holdtes paa omgang, dog saaledes at hvert andet møde holdtes hos bispen.

Til den selskabelige omgang, som vi nød godt av i Tromsøsundet, hørte ogsaa rektor A. E. Erichsen med familie. Han var rektor ved Tromsø latinske skole fra 1877 til 1892.

Under mit ophold i Tromsøsundet skulde jeg da ogsaa igjen støde paa kjendinger fra Lillehammer skole, saaledes Christian Gløersen, der en tid var bestyrer av byens pigeskole, og min artumskamerat, doktor Johannes Holmboe, først sygehuslæge, senere distriktslæge. Med tak mindes jeg hans trofaste kameratskab og praktiske fremkommelighed. Denne sidste især har jeg visstnok at takke for, at jeg blev revet med til vort fælles 25 aars studentjubileum 1887. Han selv agtede at deltage, og jeg skulde være med, her hjalp ingen "kjære mor". Han arrangerte det fornødne til embedets bestyrelse under nesten 3 ugers fravær og overvandt alle andre betænkeligheder, som jeg førte i marken. I øieblikket var jeg ham kanske ikke synderlig taknemmelig, men senere følte jeg det anderledes, da jeg havde indkasseret den opkvikkelse, turen indbragte mig.

Befordringen til Tromsøsundet førte os nærmere civilisationen, men den førte ogsaa – ialfald for mig personlig – op i mangehaande hverv, som laa udenfor mit embede og medførte meget kontorarbeide. I 1879 blev provst Chr. Magelsen, sogneprest i Skjærvø fra 1867 og provst i Tromsø provsti siden 1876, befordret. Efter den tids sedvane, hvorefter den fratrædende provst blev av biskopen opfordret til forslagsvis at pege paa sin efterfølger i provstestillingen, havde Magelsen bragt mig i forslag, uagtet jeg visstnok var kommet til provstiet senere end nogen av de andre prester. Det tør imidlertid hælde, at hensynet til Tromsøsundets bekvemme beliggenhed for postforsendelser har været et tungt lod i vægtskaalen. Hvorom alting er: bispen tog provstens til følge ved konstitutionen og presterne ligesaa ved valg, og saaledes tilfaldt provstestillingen mig med samt dens ære og dens arbeide. Og den gang var det virkelig brydsomt at være provst. Han skulde ikke bare følge bispen paa hans visitasreiser inden provstiet, men ogsaa efter ordre avholde saakaldte provstevistatser. Alligevel var dette det mindre. Kontorarbeidet var det brydsomste, fordi at korrespondanse mellem skoledirektøren og kommunerne i den tid skulde gaa igjennem provstiet. Det kan jo fra inside ansees for en ubetydelighed at notere hver saadan sag i en protokol med angivelse av datum, avsender og adressat samt en summarisk angivelse av indholdet, men naar antallet av saadanne sager gaar op i hundreder, kræver det ikke liden tid. Ofte skulde sagen ledsages av provstens "betænkning". Desto mer bryderi voldte den.

Dette var nu en rent embedsmæssig funktion, men desforuden blev jeg ogsaa belemret med mer private gjøremaal, som blev berygende[!] i mine hænder, saa længe jeg var i Tromsøsundet, og som krævede et næsten lige saa omfattende kontor som provstiet.

Jeg sigter hermed til stillingen som formand i den saakaldte kredsbestyrelse for missionsarbeidet inden Tromsø stift. Stillingen laa under stiftsprovsten indtil 1880, men da Chr. Dons paa denne tid av helbreds hensyn bad sig fritaget for hvervet, faldt valget paa mig, fordi de mænd inden Tromsø by, som der kunde være tale om, alle unddrog sig med undskyldning. Paa undskyldninger fra min side vilde ingen høre, skjønt de efter min opfatning var lige saa vægtige som mange

andres. Saa maatte jeg da finde mig i det; en formand maatte jo indretningen have, om ikke virksomheden skulde gaa rent istaa.

Men ogsaa dette hverv gav meget at bestille, især naar en havde nok av gjøremaal i forveien. Selve emissærvirksomheden eller bestemmelsen om, hvor disse funktioner skulde færdes i den nærmeste fremtid, blev jo vedtaget i styremøder. Men det var jo formandens sag at føre forhandlingsprotokollen i møderne og derefter at sætte virksomheden i værk.